

HUKUKTA *AD HOMINEM* MANTIK HATASI

The Fallacy of Ad Hominem in Legal Argumentation

Nadire ÖZDEMİR*

ÖZ

Yargı kararlarının gerekçelerinin sağlam argümanlar içeriyor olması demokratik hukuk devleti açısından önemlidir. Sağlam argümanların en temel özelliği ise mantık hatalarından arınmış olmasıdır. Bu çalışmada hukukta sıklıkla başvurulan mantık hatalarından *ad hominem* ele alınacaktır. Karalama olarak nitelendirilen *ad hominem*, “kötüleyici karalama”, “niteliksel karalama”, “önyargı karalaması”, “zehirli kuyu karalaması”, “sen de karalaması” ve “*post mortem* karalama” olmak üzere altı farklı tür açısından incelenecek ve somut yargı kararları bağlamında örneklendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Argumentum ad hominem*, hukuki akıl yürütme, gerekçelendirme, mantık hataları, karalama mantık hatası.

ABSTRACT

Justification of legal decisions with sound and strong arguments is crucial in democratic constitutional states. Strong arguments are those without any fallacy. This article will examine *ad hominem* arguments, which is considered one of the most common fallacies. *Ad hominem* fallacies will be classified as abusive, circumstantial, bias, poisoning the well, you too and post mortem. These six different *ad hominem* fallacy types will be exemplified by legal decisions.

Makalenin Geliş Tarihi: 25.11.2019, Makalenin Kabul Tarihi: 23.12.2019

* Dr. Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı, E-posta: naozdemir@ankara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1406-4833

Keywords: *Argumentum ad hominem*, legal argumentation, justification, fallacy, the fallacy of *ad hominem*.

Giriş

Demokratik hukuk devleti ideali açısından yargı kararlarının gerekçeli yazılması¹ ve bu gerekçelerin sağlam argümanlar içeriyor olması elzemdir. Sağlam argümanların en temel koşulu ise mantık hatalarına başvurulmamış olmasıdır. Bu anlamda mantık hataları ve hukuk devleti arasında yargı kararlarının gerekçeleri vesilesiyle kurulan bir ilişki vardır.

Bu makalede en sık başvuru olan mantık hatalarından biri inceleme konusu edilecektir. Serbest mantık hatalarından *ad hominem* ve alt türlerini yargı kararları bağlamında örneklendirmek ve böylece hukukta *ad hominem* mantık hatasına ilişkin tanımlayıcı bir çalışma sunmak amaçlanmaktadır.

I. Yargıcın İşi Kapsamında Gerekçeleştirme ve Mantık Hataları

Yargılama faaliyeti, öncelikli olarak somut olayda kullanılacak hukuk normunun veya normlarının bulunmasını gerekli kılar. Ioanna Kuçuradi'nin yargıcın özgürlüğü olarak nitelendirdiği yargılamanın bu noktasında yargıç bilgisel donanımı kapsamında, somut olayda gerçekleşmiş eylemleri pozitif hukuk sınırlarında belirli yasa maddelerine bağlar.² Ancak yargıcın işi, somut olayda kullanılacak olan yasa maddelerini bulmakla sınırlı değildir. Yasa maddelerinin içeriğini ortaya koymak, yani söz konusu maddenin ifade

¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 141. maddesinde de bu husus belirtilmiştir: “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*” https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (Erişim tarihi: 8.11.2019).

² Ioanna KUÇURADI, *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2006, s. 145-146. Yaşar KARAYALÇIN, bu hususun, yani hukuk normlarını olaya uygulamanın bir tür mantık işlemi olduğunu ve eğer hukuk normu adilse ve normu somut olaya uygulama işlemi mantiki doğruluk çerçevesinde gerçekleşmiş ise adaletin gerçekleşeceğini iler sürer. Ancak gerek normların gerekse normun olaya uygulanmasının hem mantiki doğruluk hem de adaletle uygunluk anlamında etik doğruluk içermesini şart koşar. (Yaşar KARAYALÇIN, *Hukukta Öğretim-Kaynaklar-Metod Problem Çözme*, 5. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2001, s. 98). Ioanna KUÇURADI'yi izleyen Gülriz UYGUR ise adaletsizliği görmek için ‘ilgilenen’ yargıcın öncelikli olarak “somut olayda ne yapılması gerekir” sorusunun cevabını bulmak ve bu cevabı bulduktan sonra yapılması gerekeni genel ve soyut hukuk normlarına bağlamakla yükümlü olduğunu belirtir. (Gülriz UYGUR, *Hukukta Adaletsizliği Görmek*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 211-212).

edildiği hukuk metninin anlamını belirtmek de yargıcın işinin bir parçasıdır.³ Ertuğrul Uzun'un deyimiyle dilin sembollerini yansıtan hukuk kurallarının bağlamlarla ortaya çıkan anlamlarını ortaya koyabilmek adına yorum yaratıcı bir faaliyet olarak önem arz eder.⁴ Söz konusu yaratıcı faaliyet, hukuki muhakemenin özünü teşkil eder.

Uzun, hukuk normlarına dayanan yargıcın nasıl karar vereceğine ilişkin hukuki muhakemenin “ne betimsel, ne tümevarımsal ne de kestirimsel” olduğunun da altını çizer.⁵ Bu anlamda kararların sağlamlığı, sadece belirli hukuk normlarının anlamlarını daha önce yorumlamış olan yargı içtihatları izlenerek değil, yorum faaliyetinin bizzatı yaratıcı gücünü doğru bir şekilde kullanarak sağlanabilir. Bu zeminin inşasında da en önemli husus yargı kararlarının gerekçelendirilmesidir. Demokratik hukuk devletinde gerekçelendirme, kararların rasyonelitesini görünür kılarak kamunun yargıya olan güvenini pekiştirir.⁶ Bu anlamda hukuk kararlarının doğruluğu, “usuli değil, asli bir unsur olan gerekçelendirme” ile sağlanabilecek yorumun savunulabilirliğine bağlıdır.⁷ Kısacası, yargı gerekçeleri, yargıcın somut olayı ve bununla ilişkilendirdiği bir normu nasıl yorumladığına ve nihayetinde karara varan yolu nasıl inşa ettiğine ilişkin argümanlardır. Varılan sonuç yanlış olsa dahi, gerekçelendirilmiş bir kararda doğru sonucu arama olanağı izlenilen yolun takibiyle mümkündür.⁸

Yargı kararlarının sağlam bir zeminde verilmesinin önkoşulu gerekçelerinde sağlam argümanlara başvurulmuş olmasıdır. Argüman, tartışmaya açık olan bir iddiayı desteklemek veya eleştirmek için öne sürülen sebeplerdir.⁹ Bir argümanın başarısı, söz konusu iddiayı desteklemek veya eleştirmek için sunduğu sebeplerin sağlam olmasıyla ölçülür.¹⁰ Güçlü bir

³ Eveline T. FETERIS, *Hukuki Argümantasyonun Temelleri: Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi Teorileri Hakkında Bir Araştırma*, Çev. Ertuğrul Uzun, Pinhan, İstanbul 2019, s. 221.

⁴ Ertuğrul UZUN, *Hukuk Metodolojisinin Sorunları*, Nora Kitap, İstanbul 2016, s. 23-25. Vecdi ARAL, hukuk dilinin belirsizliği ve yorumun önemine binaen “en yetkin bir dil dahi, tek tek durumlarda, ilgili hukuk normlarının geçerli olup olmadığı yolunda bir kuşkunun ortaya çıkmasına engel olamaz”, demektedir (Vecdi ARAL, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1975, s. 191).

⁵ UZUN, s. 16.

⁶ UZUN, s. 17.

⁷ UZUN, s. 27, 29.

⁸ Ernest E. HİRŞ, *Pratik Hukukta Metot*, 8. Bası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2017, s. 100.

⁹ Douglas WALTON, *Fundamentals of Critical Argumentation*, Cambridge University Press, New York 2006, s. 1.

¹⁰ WALTON, 2006, s. 1.

argüman en çetrefilli veya karmaşık konularda dahi karara giden yola ışık tutarak daha doğru sonuçlara ulaşmamızı sağlar; düşünme ve tartışma seviyesini arttırarak uyumsuzlukları daha sağlam bir zeminde çözmemize yardımcı olur.¹¹ Yargı kararlarının inşasında kullanılan hukuki argümanlar da benzer işleve sahiptir. Başvurulan hukuki argümanların sağlam desteklere dayanması, doğru veya haklı bir karara ulaşmada büyük role sahiptir. Bu sağlamlığın en önemli önkoşulu ise gerekçelerin mantık hataları veya safsatılardan arınmış olmasıdır.

Mantık hatası veya safсата (*fallacy*)¹² ileri sürülen bir argümanda bir önermeden diğerine yanlış geçişler, yani yanlış çıkarsamalar yapılmasıyla oluşur.¹³ Mantık hataları genellikle aldatıcıdır zira ilk bakışta inandırıcı görünürler, çoğu kez ikna edicidirler ancak mantıksal olarak yetersizdirler.¹⁴ Alev Alatl bu hatalı çıkarsamaları şu şekilde açıklar:

“Safsata insanın muhakeme yetisinin yanlış yönde kullanımını ve çoğu kez önyargı, eksik bilgi, batıl inançlar, duygusallık, yersiz göndermeler, acelecilik, özensizlik, genelleme, duygu sömürüsü, Türkçeyi kötü kullanma gibi sebeplerden kaynaklanır.”¹⁵

Yasemin Işıktaç ve Sevtap Metin akıl yürütmenin, “düşüncelerin bilinçli, tutarlı, belli bir amaçla bir araya getirilmesi” anlamında bir kanıtlama faaliyeti olduğunu, ancak mantık hataları söz konusu olduğunda “düşüncelerin bilinçli, tutarlı, belli bir amaçla bir araya getirme haline dönüşmemesinin” söz konusu olduğunu belirtir.¹⁶ Bu anlamda mantık hatası, akıl yürütmenin bozulmuş bir şekilde gerçekleştirilmesidir.

¹¹ T. Edward DAMER, *Attacking Faulty Reasoning: A Practical Guide to Fallacy-Free Arguments*, Wadsworth, Belmont 2009, s. 3.

¹² İngilizce'deki '*fallacy*' sözcüğünün Yunanca aldatıcı anlamına gelen ve İngilizce'deki başarısızlıkla ilgili olan '*fail*' sözcüğünü de anımsatan '*phelos*'tan türediği ileri sürülmektedir. (S. Morris ENGEL, *With Good Reason: An Introduction to Informal Fallacies*, Bedford/St. Martin's, Boston 2000, s. 94). Bu makalede söz konusu etimolojik bağlantıyı daha iyi yansıttığı düşüncesiyle genel olarak “mantık hatası” terimi kullanılacaktır. Literatürde mantık hatası terimini kullanan yazarların (Yasemin IŞIKTAÇ-Sevtap METİN, *Hukuk Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2013, s. 22) yanı sıra, ‘safсата’ (Alev ALATLI, *Hadi Baştan Alalım, Akılın Yolu da Bir Değildir*, Destek Yayınları, Ankara 2009, s. 81) veya “mantık yanlışı” (Rona SEROZAN, *Hukukta Yöntem-Mantık*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2017, s. 3; Ahmet M. GÜNEŞ, *Hukuk Metodolojisi*, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, s. 78) terimlerini tercih eden yazarlar da mevcuttur.

¹³ ALATLI, s. 68, 84.

¹⁴ Lewis VAUGHN, *The Power of Critical Thinking*, Oxford University Press, New York 2008, s. 174.

¹⁵ ALATLI, s. 84.

¹⁶ IŞIKTAÇ/METİN, s. 23, 27.

Mantık hataları Aristoteles'ten¹⁷ itibaren inceleme konusu yapılmış ve farklı sınıflandırmalara konu olmuştur. Temel sayılabilecek bir ayırım olarak biçimsel (*formal*) veya serbest (*informal*) mantık hatalarından söz edilebilir.¹⁸ Biçimsel mantık hatalarında çıkarsamanın doğru öncüllere dayanmaması anlamında teknik olarak argümanın yapısında bir hata mevcuttur.¹⁹ Serbest mantık hatalarında ise yapısı veya şekillerinden ziyade içerikleri geçersiz argümanlar söz konusudur.²⁰ Bu makalenin konusu olan *argumentum ad hominem* mantık hatası da serbest mantık hatalarından birisidir. Söz konusu mantık hatası, diğer serbest mantık hataları gibi belirsiz ifadeler açıklığa kavuşturularak, sorgulanabilir varsayımlar açıkça ortaya konarak veya içerikteki önyargılara işaret edilerek çürütülebilir.²¹ Ancak bunun için öncelikli olarak *ad hominem* argümanlarının yakından tanınması gerekir.

II. Karalama Mantık Hatası (*Argumentum Ad Hominem*)

Latince *argumentum ad hominem*, “kişiye yönelik argüman” veya “kişiye karşı argüman” olarak çevrilebilir.²² Türkçe çevirilerde mantık hatasını içerecek şekilde “adam karalama”, “insan karalama” veya “kişiyi hedef alma”²³ olarak kullanımları mevcuttur. Bu makalede, kişiye yönelik yersiz saldırı anlamında “karalama mantık hatası” ifadesi kullanılacak, karalamanın alt türlerine ilişkin farklı çevirilerden yararlanılacaktır.

Karalama mantık hatası muhatabın, ileri sürülen argümanı çürütmek için argümanın kendisinden ziyade, argümanı ileri süren kişiyi (kişiliğini veya içinde bulunduğu koşulları) hedef almasıdır.²⁴ Daha geniş bir tanımla, bir kimsenin *güvenirliliğinin*, söz konusu kimsenin belirli bir *özelliği* öne sürülerek gölgelenmeye çalışılmasıdır.²⁵ Konuşmacı, muhatabın argümanının hatalı olduğunu belirtir, ancak bu hatayı muhatabın kendisine ilişkin

¹⁷ Aristoteles, mantık hatası içeren argümanları ikiye ayırmıştır: Belirsiz anlamları da içerecek şekilde kaynağını dilden alan ve kaynağı dil olmayan diğer bütün mantık hataları (ENGEL, s. 94).

¹⁸ ALATLI, s. 84.

¹⁹ ALATLI, s. 84.

²⁰ ENGEL, s. 94.

²¹ ENGEL, s. 94.

²² ENGEL, s. 216.

²³ GÜNEŞ, s. 87.

²⁴ Audrey YAP, “Ad Hominem Fallacies and Epistemic Credibility”, *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation* içinde, (Ed.) Thomas Bustamante ve Christian Dahlman, Springer, Heilderberg 2015, s. 19.

²⁵ Christian DAHLMAN-David REIDHAV-Lena WAHLBERG, “Fallacies in Ad Hominem Arguments”, *Legal Argumentation Theory: Cross-Disciplinary Perspectives* içinde, Springer, Dordrecht 2013, s. 60.

özelliklerle açıklamaya çalışır.²⁶ Bir diğer deyişle konuşmacı, muhatabın argümanını konu etmektense muhatabın kendisini konu etmektedir.²⁷ Oysa ki bir iddianın, iddia sahibinin kusuru yüzünden geçersiz olduğunu ileri sürmek (söz konusu kusurlar iddianın kendisine dönüşmediği müddetçe) yetersiz bir gerekçedir.²⁸

Mantık hatalarına ilişkin kapsamlı bir sınıflandırma sunan Douglas Walton, karalama mantık hatasını da beş alt başlıkta gruplar. Bu alt başlıklar kötüleyici (*abusive*), niteliksel (*circumstantial*), önyargı (*the bias*), sen de (*tu quoque*) ve zehirli kuyu (*poisoning the well*) olarak sıralanabilir.²⁹ Jacob van Vleet, Walton'un zikrettiği karalama türleri dışında bir de *post mortem ad hominem* çeşidinden bahseder.³⁰ Bu çalışma kapsamında literatürde hepsi veya birçoğu birlikte (kişiye) “saldırı grubu”³¹ olarak nitelendirilen bu altı *ad hominem* mantık hatası türü ayrı ayrı ele alınacaktır.

A. Kötüleyici Karalama (*Abusive ad Hominem*)

Kötüleyici karalama konuşmacının, muhatabının argümanlarını çürütmek için doğrudan muhatabın kendisine saldırması durumunda ortaya çıkar. Burada “benim muhatabım kötü bir şahıstır, o yüzden onun

²⁶ Audrey YAP, “Ad Hominem Fallacies, Bias, and Testimony”, *Argumentation* (2013) 27, s. 99.

²⁷ Kevin W. SAUNDERS, "Informal Fallacies in Legal Argumentation", *South Carolina Law Review* 44, no. 2, Winter 1993, s. 345.

²⁸ VAUGHN, s. 177.

²⁹ Douglas WALTON, *Ad Hominem Arguments*, The University of Alabama Press, Alabama 1998, s. 2.

³⁰ Jacob E. VAN VLEET, *Informal Logical Fallacies*, University Press of America, Lanham 2011, s. 16.

³¹ Örneğin ALATLI saldırı grubu *ad hominem*lerini “adam karalama”, “gerekçeli/niteliksel adam karalama”, “sen kendine bak” ve “dolduruşa getirme” olarak gruplandırmıştır. (Bkz. ALATLI, s. 95-98). Irving M. COPI, Carl COHEN ve Kenneth MCMAHON ise *ad hominem* argümanlarını genel olarak kötüleyici karalama ve niteliksel karalama olarak ayırıp sen de, zehirli kuyu ve önyargı karalamalarını niteliksel karalamaların alt grupları olarak sınıflandırmaktadır. (Bkz. COPI, Irving M. – COHEN, Carl – MCMAHON, Kenneth, *Introduction to Logic*, Pearson, Essex 2014, s. 119-121). DAHLMAN-REIDHAW-WAHLBERG *ad hominem* argümanının yanlış niteleme hatası (*the fallacy of false attribution*), alakasız niteleme hatası (*the fallacy of irrelevant attribute*), abartılı niteleme hatası (*the fallacy of overrated effect*), alakasız güvenilirlik hatası (*the fallacy of reliability irrelevance*), alakasız insan hatası (*the fallacy of irrelevant person*), yetersizlik derecesi hatası (*the fallacy of insufficient degree*) ve alakasız işlev hatası (*the fallacy of irrelevant function*) olmak üzere yedi farklı şekilde gruplar. (Bkz. DAHLMAN- REIDHAW-WAHLBERG, s. 62). DAMER ise *ad hominem* mantık hatalarını kötüleyici (*abusive*), kuyuyu zehirleyen (*poisoning the well*) ve *tu quoque* anlamında iki-yanlış mantık hatası (*two-wrongs*) olarak gruplar (Bkz. DAMER, s. 198).

argümanlarını dikkate almamak gerekir” iddiasıyla, karşı çıkılan argüman sahibinin karakterine saldırılır.³² Kötüleyici karalama şöyle bir formda belirir:³³

A kötü (kusurlu) bir karaktere sahiptir

Bu sebeple A'nın argümanları kabul edilmemelidir.

Burada, kötülener karakter hakkında sarfedilen sözlerin gerçek olup olmamasının bir önemi yoktur, zira esas konu olması gereken şahsın karakteri değil; ileri sürülmüş olan argümanların kendisidir. Kötüleyici karalamada saldırı kişisel özelliklere, dini, siyasi veya etnik kökene odaklanarak yapılabilir.³⁴ Örneğin “Suriyelilerin çalıştığı işlerden iyi sonuç çıkacağına inanmıyorum”, ifadesi etnik kökene dayanılarak yapılmış kötüleyici bir karalamadır.

Morris Engel, kötüleyici karalama argümanlarının bir fikrin, kurumun ya da kişinin geçmişi veya temeli kötülener saldıran genetik mantık hatalarının (*genetic fallacy*) bir türü olduğunu ileri sürer.³⁵ Genetik mantık hatalarında değerlendirme konusu olan şey, kökeni veya başlangıcı açısından ele alınır.³⁶ Kötüleyici karalamada da kişinin kötü bir insan olduğu varsayımıyla ondan çıkan her türlü düşüncenin kötü olacağı inancı söz konusu olmaktadır. Örneğin “muhafazakâr bir yargıcın özgürlükler konusunda doğru kararlar vereceğine inanmıyorum”, fikri tipik bir kötüleyici insan karalama örneği sergilemektedir. Zira değerlendirme konusu verilmiş veya verilecek olan yargı kararları değil, muhafazakar olduğu varsayılan yargıcın bizatihi kendisidir. Her iki türden karalamayı içeren bir örnek olarak:

“Beş yaşındaki oğlum biraz yaramaz. Anaokulundayken öğretmenleri bana, Müslüman olarak yetiştirildiği için davranış sorunları olduğunu söylediler. Çok sinirlendim. Onlara Arap olmadığımı bir Alman olduğumu, yani onu yetiştiren insanın onlardan farklı olmadığını söyledim. O zaman bana babası kadın haklarına saygı duymadığı için oğlumun da bana saygı duymayı öğrenemediğini, bu yüzden de ne beni ne de diğer kadın öğretmenleri dinlemediğini söylediler! Bu suçlamaları duyduğumda çıldırdım. Ben eğitilmiş bir kadıyım, bir Alman'ım. Hep aptal bir göçmen olduğumu düşünüyorlar. Bu beni çok kızdırıyor (...) Sorun küçük oğlumun mizacı; sadece biraz hiperaktif. Bu, kültürel ya da dinsel bir sorun değil.”³⁷

³² WALTON, 1998, s. 2.

³³ WALTON, 1998, s. 213.

³⁴ Douglas WALTON, *Informel Logic*, Cambridge University Press, New York 2008, s. 171.

³⁵ ENGEL, s. 214, s. 216-218.

³⁶ ALATLI, s. 126.

³⁷ Esra ÖZYÜREK, *Müslüman Olmak Alman Kalmak: Yeni Avrupa'da Millet, Din ve Din Değiştirme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 102.

Yukarıdaki ifade Alman kökenli (yani göçmen olmayan) Müslüman bir vatandaşın düşüncelerini belirtmektedir. İfadeden anladığımız şekilde, çocuğunun sorunlu birtakım davranışları okuldaki öğretmenler tarafından Müslüman kimliğiyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Kötüleyici karalamanın bir örneğini sergileyen öğretmenlerin yaklaşımı, ifade sahibi kadını rahatsız etmiştir. Ancak ifadenin geri kalan kısmında kadının bizatihi karalama mantık hatasını göçmen Müslümanlara karşı yaptığını görmekteyiz. Kendisinin bir Alman olduğunu, aptal bir göçmen olmadığını vurgulaması genetik karalamanın bir türü olarak kötüleyici karalama örneği teşkil etmektedir. Zira (sözgelimi ifadedeki gibi) Arap çocuklarının sorunlu davranışları onların göçmen kimliğiyle açıklanmakta, oysaki kadının da altını çizdiği üzere bu hususun dinsel veya kültürel bir sorundan ziyade çocuğun hiperaktif yapısından kaynaklanabileceği ihtimali değerlendirilmemektedir.

B. Niteliksel Karalama (Circumstantial Ad Hominem)

Niteliksel karalama mantık hatasında, kötüleyici karalamanın aksine, argüman sahibi kişinin karakteri değil, birtakım koşulları veya durumu saldırı altındadır. Daha açık bir ifadeyle, eğer konuşmacının argümanları ile koşulları veya durumları arasında pratik bir uyumsuzluk var ve diğer konuşmacı bu noktaya işaret ediyor ise bu tür mantık hatası daha açık şekilde belirir.³⁸ Niteliksel karalamanın, kötüleyici insan karalamadan farklılaştığı nokta da budur. Kötüleyici karalamada, argümanı ileri süren kişinin haklılığı, söz konusu kişinin argümanın içeriğiyle uyumsuz koşulları veya durumu bakımından değil, doğrudan argüman sahibinin kötü karakterine atıf yapılarak çürütülmeye çalışılır.³⁹ Niteliksel insan karalamada ise söz konusu kişinin karakteri dışındaki koşulları ve nitelikleri saldırı altındadır. Niteliksel insan karalamayı formülleştirecek olursak:⁴⁰

A, a önermesini ve sonuçlarını kapsayan bir argüman ileri sürmüştür

A şahsen a önermesinin ve sonuçlarının tam tersini doğuracak şekilde davranışlar sergilemiştir

Bu sebeple A kötü bir insandır

Bu sebeple A'nın argümanları kabul edilmemelidir

Örneğin, zararsız hayvanları gereksiz yere katletmesiyle suçlanan bir avcının, kendisini eleştirenlerin de zararsız sığırların etlerini yediklerini ileri

³⁸ WALTON, 1998, s. 6.

³⁹ WALTON, 1998, s. 6.

⁴⁰ WALTON, 1998, s. 219.

sürmesi niteliksel karalamadır. Zira, eleştirenlerin et yemeleri, avcılarının keyif amaçlı hayvan öldürmelerini haklı kılmamaktadır.⁴¹ Yine, derste eşitsiz gelir dağılımını ve liberal ekonomiyi eleştiren bir hocaya öğrencisinin “eşitlik meşitlik diyor ama kendisi de okula lüks marka arabayla geliyor”, eleştirisi niteliksel karalama örneğidir. Zira öğrenci, hocanın gelir dağılımına ilişkin argümanlarını ele almaktansa, lüks arabaya sahip olması durumunu, onun savunduğu fikirlerin geçersiz kılınması için kullanmaktadır.

Niteliksel karalama, bir mevzuu tartışırken, söz konusu mevzuyla alakalı kimi şahısların durumları hatalı bir şekilde ileri sürüldüğünde de ortaya çıkar. Örneğin günümüzdeki süresiz nafaka tartışmalarında bir yargıcın niteliksel karalama mantık hatasını içeren sözleri şu şekildedir:

“Bayram değil seyran değil süresize çevirdiler. Şimdi şefkatle bazı bildirileri yayınlayanlar var. ‘Süresiz olduğu doğru değil’ Sanki biz kandırıyoruz. Süresiz olmadığı hal tabii ki var. ‘Adam ölünce alamıyor. Tabii ki alamayacaksınız. Rahmetlinin mirasçıları sana mı verecek? Bak gördün mü süreli işte. Ölünce bitiyor. E tabii ki bitecek canım. Yeniden evlenince bitiyor. E tabii ki bitecek. Sen elin adamıyla evlen ben de sana ödemeye devam edeyim. Sen elin adamıyla gayrı meşru yaşa ben de sana her akşam içki paramı gönderim. Var mı böyle bir şey? Bunları örnekleyerek bu sürelidir denilir mi ya. Tabii ki bitecek bu haller. Bu hale düşmezse, kocan ölmezse, kötü yola düşmezse, evlenmezsen ölene kadar alıyorsun. Ben 1988’den bu yana bu nafakanın süresiz olmasını içime sindiremedim.”⁴²

Söz konusu açıklamada nafakanın neden süreli olması gerektiğine ilişkin gerekçeler sunulmaktadır. Ancak nafaka kurumunun amacına veya Türkiye koşullarında kadınların nafakaya muhtaçlığına ilişkin sosyo-hukuki bir analizden ziyade, bu kurumu “kötüye kullandığına” inanılan birtakım kadın örnekleri sıralanmaktadır. Söz konusu örneklerdeki kadınlar “elin adamıyla evlenen”, “gayrı meşru ilişki yaşayan” ve “içki parasını” aldığı nafakayla ödeyen durumları sebebiyle aslında süresiz nafakayı hak etmeyenlerdir. Bu düşünceye göre kanunun ilgili maddesi değişmelidir.⁴³ İfadenin niteliksel

⁴¹ COPI-COHEN-MCMAHON, s. 119.

⁴² “Yargıtay 2’nci Hukuk Dairesi Başkanı’ndan çarpıcı yoksulluk nafakası açıklaması”, 22.02.2019, <https://www.cnnturk.com/yemel-haberler/karabuk/merkez/yargitay-2nci-hukuk-dairesi-baskanindan-carpici-yoksulluk-nafakasi-aciklamasi-922040> (Erişim tarihi: 7.11.2019).

⁴³ Yargıcın sarf ettiği sözler aynı zamanda, genel bir yargıya ulaşabilmek için temsil niteliği güçlü olmayan bir grubu örnek olarak kullanmak anlamına gelen “önyargılı genelleme” örneği teşkil etmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. UZUN, s. 246).

karalama olmasının sebebi, örneklerdeki kadınların niteliksel durumlarına odaklanarak ve bir anlamda bu kadınları kötüleyerek, argümanın asıl içeriğinin (yani yoksulluk nafakasının amacının ve buna muhtaç olan kadın gerçekliğinin) tartışılmıyor oluşudur.

C. Önyargı Karalaması (*Bias Ad Hominem*)

Önyargı karalaması, konuşmacının tarafsızlığına ilişkin bir saldırı olduğunda söz konusu olur.⁴⁴ Her ne kadar bazı örneklerde ilk iki tip karalamayla karıştırılma riski varsa da burada muhatabın önyargılı olduğu hususu saldırı olarak kullanılmaktadır. Yani muhatabın birtakım önyargılara ve gizli bir gündeme sahip olduğu ve bu gündemle ilgili olarak kendisine bir fayda sağlama amacıyla argüman ileri sürdüğü iddiasıyla, muhatabın argümanı çürütülmeye çalışılmaktadır.⁴⁵ Önyargı karalamasını formülleştirecek olursak:⁴⁶

a önermesini ileri süren A kişisi önyargılıdır

A'nın önyargısı, a'nın da parçası olduğu diyalog D'ye dürüst bir şekilde katılamamasına sebep olmaktadır

Bu sebeple A kötü bir insandır

Bu sebeple a önyargsız olamayacağından itibar edilmemelidir.

Önyargı karalamalarında söz konusu önyargıya işaret etmek için onu tanımak ve içinde bulunduğu bağlamda yorumlamak önemlidir. Keza önyargı karalamalarına getirilecek iki temel eleştiri vardır. Birincisi, (karalanan) muhatabın önyargılı olduğuna dair kanıtla ilişkin; ikincisi ise eğer önyargılıysa, bu önyargının konuya dair nesnel bir fikir beyan etmesine engel teşkil edip edemeyeceğine ilişkindir.⁴⁷ Bu iki soruya verilecek cevaplar kuşkusuz bağlamsaldır, zira önyargılar çoğu kez toplumsal klişelere veya temelsiz varsayımlara dayanır. Örneğin:

“Yahudi, bir kahvede, kantinde, otobüste oturuyordur. Çevresinde tanıdığı kişiler vardır. Çok iyi tanıdığı kişiler, arkadaşları olabilir veya pek de yakından tanımadığı kişiler, fark etmez. Havadan sudan konuşuluyordur; biraz futbol, biraz memleket meseleleri, televizyondaki yeni bir dizi, dünyanın hali. Her zaman değil, mutlaka

⁴⁴ WALTON, 1998, s. 11.

⁴⁵ WALTON, 1998, s. 11.

⁴⁶ WALTON, 1998, s. 228.

⁴⁷ Douglas WALTON, Chris REED, Fabrizio MACAGNO, *Argumentation Schemes*, Cambridge University Press, New York 2008, s. 338-339.

*değil, ama nadiren de değil, konu siyasi meselelere gelirse şöyle bir cümle duyulur: 'Yahudiler yine yaptı yapacağını!' (...) veya 'Zaten Almanya'nın/Amerika'nın/Paraguay'ın dışişleri bakanı da Yahudiymiş' veya 'depremlerin çoğuna Yahudilerin yaptığı deneyler sebep oluyor'. Cümleyi duyan Yahudinin önünde şöyle seçenekler vardır: Ya biraz alttan alarak 'Bu dediğin çok da makul değil' diyecektir, ya ırkçılık hakkında bir şeyler söyleyip kalkıp gidecektir ya da cümledeki 'Yahudi' kelimesini ve cümlenin ima ettiklerini duymazdan gelecektir.'*⁴⁸

Yukarıdaki paragrafta, sorunlu görülen tüm siyasi olayların ve hatta doğal afetlerin Yahudilerin başının altından çıktığı önyargısını içeren bir argüman ileri sürülmektedir. Yahudiler, başlı başına siyasi kargaşaların aktörleri olarak sorumlu tutulmakta ancak söz konusu kargaşaların analizi içeriklerine değinilmeden yapılmaktadır. Sadece Yahudi olunmakla siyasi kargaşalara sebep olmak arasında kurulan bu ilgi önyargı karalamasına örneği sunmaktadır. Zira Yahudilerin 'gizli bir gündemi' olduğu ve her türlü hal ve davranışlarında bu gündemi sürdürmek amacı bulunduğu varsayımı, Yahudilerin herhangi bir tartışmada ileri sürdüğü argümanların içeriğini değerlendirmeye de engel olmaktadır.

Audrey Yap, karalama mantık hatalarının önyargılarla doğrudan ilgisini kurar. Yap'a göre karalama mantık hatası içeren bir argüman çürütülse dahi bilinçsiz önyargılardan ötürü muhatabın güvenilirliğine bir şekilde zarar verilecektir.⁴⁹ Yap, Hurley'in örneğini kullanarak önyargılı karalamaların dinleyicilerde bıraktığı negatif hisleri açıklamaya çalışır:⁵⁰

Şair Ginsberg, pornografinin yasallaştırılmasını savunurdu. Ancak Ginsberg'in görüşleri saçmalaktan başka bir şey değildir. Ginsberg esrar çeken homoseksüel bir uyuşturucu kültürü savunucusuydu.

Yap, homoseksüellik yerine heteroseksüel sözcüğünü koyduğumuzda, cümlenin aynı olumsuzluğu taşımayacağına dikkat çeker. Homoseksüelliği olumsuz bir şekilde algılamayan dinleyiciler dahi, yukarıdaki önermenin heteroseksüel nitelendirilmesi yapılarak oluşturulduğunda tuhaf kaçacağına bilincindedir.⁵¹ Bilinçsiz önyargılar, o ya da bu şekilde saldırı altındaki kişinin güvenilirliğine zarar verme ihtimalini taşıırken, önyargı karalamasını

⁴⁸ Raşel MESERİ-Aylin KURYEL, *Türkiye'de Yahudi Olmak: Bir Deneyim Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 94.

⁴⁹ YAP, 2013, s. 98.

⁵⁰ YAP, 2013, s. 101.

⁵¹ YAP, 2013, s. 101.

gerçekleştiren kişinin de önyargılarını açık veya dolaylı bir şekilde ortaya koyar.

D. Zehirli Kuyu Karalaması (Poisoning the Well Ad Hominem)

Türkçeye “dolduruşa getirme” olarak da çevrilmiş olan⁵² kuyuyu zehirleyen veya zehirli kuyu karalamasında, muhatabın tarafgir bir bakış açısının savunucusu olduğu ve bunun dışına çıkamadığı ileri sürülür.⁵³ Bu karalama türü, önyargı karalamasının biraz daha genişletilmiş biçimidir. Zira burada söz konusu muhatabın, önyargısını hiçbir şekilde yenemeyeceği varsayımı vardır.⁵⁴ Muhatabın artık kemikleşmiş olan önyargısı onda bir bakış açısı oluşturmuştur ve bu bakış açısı dışına çıkarak olayları tarafsız bir şekilde değerlendirmesi imkânsızdır inancı vardır. Zehirli bir kuyudan asla temiz bir su çıkamayacağı gibi, önyargılarından ötürü itibarsız görünen bir kişinin de asla geçerli bir argüman sunamayacağı varsayımıyla bu mantık hatasına “zehirli kuyu” denmiştir.⁵⁵

Buradaki strateji, muhatabın değişmez olduğu varsayılan bakış açısı sebebiyle onun tartışmaya dahil olmasını engellemektir.⁵⁶ Zehirli kuyu argümanını formüleştirecek olursak:⁵⁷

Diyalog D'deki her a argümanı için A kişisi önyargılıdır.

A'nın önyargısı, a'nın da parçası olduğu diyalog D'ye dürüst bir şekilde katılamamasına sebep olmaktadır

Bu sebeple A kötü bir insandır

Bu sebeple a önyargısız olamayacağından itibar edilmemelidir.

Örneğin “onun kürtajla ilgili söylediklerini ciddiye alamazsın çünkü o bir kadın ve her zaman kadınların yararını gözeten feminist bir bakış açısıyla olayları değerlendirir”⁵⁸ ifadesi, tipik bir zehirli kuyu karalamasıdır. Zira kadın olduğu için kürtaj konusunda asla tarafsız bir görüş sunamayacağı inancı belirtilmektedir. Yine feminist olduğu bilinen bir kadın hocanın erkek öğrencilerin sınav kâğıtlarını hoşgörüsüz bir şekilde okuduğu iddiası zehirli

⁵² Bkz. ALATLI, s. 98.

⁵³ WALTON, 1998, s. 14.

⁵⁴ WALTON, 1998, s. 15.

⁵⁵ VAUGHN, s. 179. ENGEL, zehirli kuyu tabirinin Orta Çağa uzandığını belirtir. Yahudi karşıtı önyargıların söz konusu olduğu bu dönemlerde veba salgını baş gösterdiği zaman toplum, Yahudileri “kuyuları zehirlemekle” vebadan sorumlu tutmuştur (ENGEL, s. 225).

⁵⁶ WALTON, 1998, s. 15-16.

⁵⁷ WALTON, 1998, s. 225.

⁵⁸ WALTON, 1998, s. 231.

kuyu ve önyargı karalama hatalarına örnektir. Zira feminizmi erkek düşmanlığıyla özdeştirmek önyargısına binaen, feminist kadın hocanın hiçbir şekilde bu düşmanlığı aşamayacağı ve dolayısıyla erkek öğrencilerine karşı her durumda olumsuz davranacağı varsayımı vardır.

E. *Sen de Karalaması (Tu Quoque ad Hominem)*

“Sen de” veya “sen kendine bak!”⁵⁹ olarak bilinen bu karalama tipinde muhatabın, konuşmacıyı bir kusuru olmakla veya belirli bir standardı sağlamamakla itham etmesi, konuşmacının ise aynı kusurdan veya eksiklikten muhatabın da mustarip olduğu şeklinde cevap vermesi söz konusudur.⁶⁰ Bu mantık hatasını da formüleştirecek olursak:

A kişisi x önerisini sunar

B kişisi A'nın x önerisine uygun davranmadığını

Dolayısıyla A'nın x önerisinin geçerli olmadığını ileri sürer

Sen de karalaması, çok geniş kapsamda düşünüldüğünde, konuşmacının, muhatabın ileri sürdüğü argümanı aynı şekilde muhataba yönelik ileri sürmesi olarak da anlaşılabilir. Ancak karalama mantık hatasının bir türü olarak sınıflandırılan sen de mantık hatasında kişiye yönelik karalama söz konusu olmalıdır.⁶¹ Örneğin “kırılmış kalbimi nasıl onarabilirim?” sorusuna felsefi bir açıklama getirmek için Friedrich Nietzsche'nin bizi öldürmeyen şeylerin güçlü kıldığına ilişkin önermesini kullanan Marcus Weeks şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

*“Doğru tavırla yaklaşacak olursak acı çektiğimiz her dönem bizi daha da güçlendirmeye yarar, böylece sürdürmek istediğimiz hayatı yaşamaya daha muktedir oluruz. Yalnız aman (Nietzsche'nin) biyografisini okumayın, çünkü sevdiceği tarafından geri çevrilmeyi atlatamamış, 55 yaşında frengiden ve delilikten mustarip, kalbi kırık bir adam olarak ölmüştür.”*⁶²

Dikkat edilirse, Nietzsche'nin zorlukların bizi güçlendireceği argümanını geçersiz kılacak şekilde bir hayat sürdürdüğüne yapılan bir gönderme söz konusudur. Nietzsche aşk acısı çeken, ruhsal ve fiziksel hastalığı olan bir adamdır ve işe bakılırsa tüm bu güçlükler onu güçlendirmekten ziyade ölüme

⁵⁹ Bkz. ALATLI, s. 97.

⁶⁰ WALTON, 1998, s. 16.

⁶¹ WALTON, 1998, s. 17.

⁶² Marcus WEEKS, *Nietzsche Bu İşe Ne Derdi?*, Çev. Devrim ÇETİNKASAP-Elif OKAN GEZMİŞ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 16.

sürüklemiştir. Dolayısıyla aslında Nietzsche, kendi önerisinin tam zıttı bir şekilde davranmıştır. Biyografisini okumamamızı öneren yazar da, eğer Nietzsche'nin söylemine zıt yaşamını görürsek onun argümanının geçerliliğine olan inancımızın azalacağını iddia etmektedir.

F. Post Mortem Karalama (Ad Hominem Post Mortem)

Walton'ın sınıflandırmasına ek olarak Van Vleet'in belirttiği, ölmüş olan ünlü şahıslara atfen yapılan *post mortem ad hominem* de karalama çeşitlerinden birini teşkil etmektedir. Bu karalamada, muhatabın ileri sürmüş olduğu önermesi hakkında şu an hayatta olmayan bir filozofun, bilim insanının veya herhangi büyük bir düşünürün yapacağı yorum konu edilir. Konuşmacı, muhatabının önermesini öyle saçma bulur ki, söz konusu büyük insanın da bu fikri duysaydı eğer karalamada bulunacağını ileri sürer.⁶³ Van Vleet şu örneği kullanır:⁶⁴

A Kişisi bir konu hakkında bir fikir veya yorum beyan eder.

B kişisi: Eğer Nietzsche yaşasaydı ve bu fikrini duysaydı seni ahmaklıkla suçlardı !

Post mortem karalamada, şu an hayatta olmayan şahısların, muhatabın argümanına yönelik karalamada bulunacağı iddiasıyla, yani ölmüş bir şahsın olası karalaması üzerinden konuşmacıyı karalama söz konusudur. Burada konuşmacının ileri sürdüğü fikri doğrudan ele almaktansa o fikre yönelik karalama, ölmüş olan (ve genelde ünlü) bir şahıs üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Van Vleet *post mortem* argümanının öğrenciler ve hocalar arasında sıklıkla kullanıldığını, bu anlamda kampüslerde duymaya alışkın olduğumuz bir mantık hatası olduğunu belirtir.⁶⁵ Bilginin otorite aracı olarak kullanılmasıyla söz konusu karalama hatası arasında ilgi kurulabilir. Aslında atıfta bulunulan şahısların ileri sürülen fikirlere dair nasıl tepki vereceğini bilmemize pek olanak yoktur. Ancak söz konusu şahıslara ilişkin bilgi birikimi olduğu varsayılan konuşmacı bu birikimine güvenerek, muhatabının görüşlerini karalamaya çalışmaktadır.

⁶³ VAN VLEET, s. 16.

⁶⁴ VAN VLEET, s. 16.

⁶⁵ VAN VLEET, s. 16.

III. Karalama Mantık Hatalarında Dikkat Edilecek Hususlar

Karalama mantık hatalarına ilişkin birkaç hususun belirtilmesi önemlidir. Öncelikle, yukarıda açıklanan karalama türlerinin kimi örneklerde birbirleri içine geçmiş şekilde bulunabileceği unutulmamalıdır. Kitaplar veya makaleler çoğunlukla, teorik açıklamaları en iyi şekilde yansıtan belirgin örnekleri kullanır. Ancak pratikte, karalama örnekleri bu kadar açık olmadığı gibi, sadece tek bir karalama türüne ait de olmayabilir. Söz gelimi, niteliksel karalama için verilen klasik örnek şudur:

“Bir ebeveyn, kendi çocuğuna sigara içmenin kronik birtakım rahatsızlıklara sebep olduğunu ve bu yüzden çocuğunun sigara içmemesi gerektiğini öğütler. Ancak çocuk, ebeveyne cevaben şöyle der: ‘kendin de sigara içtiğine göre, sigara içmemeye dair argümanların buraya kadarmış!’”⁶⁶

Bu örnekte, çocuk ebeveynin eylemi ve söylemi arasındaki tutarsızlığa işaret ederek ve fakat ebeveynin ileri sürdüğü sigaranın sağlıksız olduğu gerekçesine dair hiçbir şey söyleyerek söz konusu argümanı çürütmeye çalışmaktadır. Oysa ki argümanın içeriğine, yani sigara ve kronik hastalıklar bağlantısına dair hiçbir şey söylememektedir. Niteliksel karalamada öğüt verdiği hususu kendisi gerçekleştirilmeyen kişi ciddiye alınmamalıdır, sonucu olduğu ileri sürülür.⁶⁷ Kişinin kendi koşullarının, karşı tarafa verdiği öğütle çelişiyor olması ve bu durumun konuşmacı tarafından argümanı çürütmek için kullanılması niteliksel karalama mantık hatasına vücut vermektedir.⁶⁸ Öte yandan aynı örnekte “sen de” karalamasının izlerini de görebiliriz. Zira çocuk, ebeveyninin ileri sürdüğü kusuru aynı şekilde ebeveynin de taşıdığına işaret etmektedir. Yani sen de karalamasında olduğu gibi, öne sürülen iddia, aynı şekilde iddia sahibine yöneltilmektedir.

Yine benzer şekilde, “bir komünistten ne bekleyebilirsin ki !” ifadesi, konuşmacının, dinleyicilerin komünistlere ve dolayısıyla onların fikirlerine itibar etmemesine işaret etmesi anlamında kötüleyici karalama çeşidi olabileceği gibi, eğer muhatabın argümanlarının komünist ilkelere dayanılarak verildiği, bu ilkelerin yayılması amacını taşıdığı ve bu yüzden itibar edilmemesi gerektiğine işaret ederse niteliksel karalama örneği de sergileyebilir.⁶⁹

⁶⁶ WALTON, 1998, s. 6-7.

⁶⁷ WALTON, 2008, s. 177.

⁶⁸ WALTON, 2008, s. 177.

⁶⁹ Kevin W. SAUNDERS, "Informal Fallacies in Legal Argumentation," *South Carolina Law Review* 44, no. 2 (Winter 1993), s. 345-346.

İkinci olarak, kimi yazarlar *ad hominem* mantık hatasının her zaman tartışmanın karşısında yer alan ve örneklerde “muhatap” olarak nitelendirilen kişiye yönelik olmayabileceğine dikkat çekmektedir.⁷⁰ Buna göre, örneğin görüşlerini desteklemek için Profesör A’yı otorite olarak kullanan konuşmacıya yönelik muhatapın Profesör A’yı hedef alan saldırısı da karalama teşkil edecektir.⁷¹ Her ne kadar söz konusu Profesör A, tartışmada taraf değilse de konuşmacı tarafından Profesör A’nın şahsına yöneltilen saldırıda karalama mantık hatası söz konusu olmaktadır. Zira Profesör A’nın tartışmada kullanılan argümanları ele alınmaktansa Profesörün şahsına saldırılarak görüşleri geçersiz kılmaya çalışılmaktadır. Bu makale kapsamında da karalama mantık hatasının bu geniş anlamıyla ele alınmış olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Bir diğer dikkat edilmesi gereken husus, mantık hatalarının ders kitaplarında alıntılanan birkaç satırlık veya paragraflık cümlelerin ötesinde, toplumsal önyargıların fevkalade yansıtıldığı, belirli bir sosyal bağlamda ve daha geniş diyaloglar çerçevesinde ortaya çıktığıdır.⁷² Bu anlamda karalama mantık hataları da bağlamsal nitelik taşımaktadır: Bir bağlamda karalama sayılabilen bir söylem başka bir bağlamda bu niteliği haiz olmayabilir.⁷³ Örneğin, bir yargıcın evli olmadığını belirtmek, anonim şirketin feshine ilişkin verdiği bir kararı tartışırken öne sürüldüğünde alakasız olabilir. Ancak evliliğin sonlandırılmasına ilişkin verilen kararlarda söz konusu yargıcın medeni halinin zikredilmesi karalama hatasına vücut verecek biçimde alakalı olabilir. Öte yandan kimi yazarlar buna benzer alakasız nitelendirmeleri de bir *ad hominem* çeşidi olarak ele almaktadır. Örneğin “onu dış politika konusunda uzman olarak kabul edemezsin, çünkü bir yaban domuzuna benziyor” iddiası Dahlman ve ekolüne göre bir tür *ad hominem* olan “alakasız niteleme” hatasıdır (*the fallacy of irrelevant attribute*).⁷⁴ Burada yaban domuzu gibi görünmenin dış politika uzmanlığına olan güveni zedelemeye hiçbir işlevi olmamakla birlikte, karalama içeren bu alakasız niteleme yanlış bir çıkarsamaya dayandığı için hatalıdır. Ancak bu makalede kullanılan örneklerde, Dahlman ve ekolünün aksine, karalama mantık hatalarında

⁷⁰ Christian DAHLMAN ve ekolü bu görüştedir. Bkz. DAHLMAN- REIDHAV-WAHLBERG, s. 58.

⁷¹ DAHLMAN ve ekolü bu görüşe karşı çıkan “pragma-diyalektik ekole” örnek olarak Frans van Eemeren ve Rob Grootendorst gibi isimleri sıralar (DAHLMAN- REIDHAV-WAHLBERG, s. 58-59).

⁷² YAP, 2015, s. 19-20.

⁷³ YAP, 2015, s. 20.

⁷⁴ DAHLMAN- REIDHAV- WAHLBERG, s. 63.

zorunlu bir ilgi aranmıştır. Bu ilginin bulunmadığı durumlar bir başka mantık hatası olan “alakasız sonuç çıkarma”ya vücut verebilir.⁷⁵

Yukarıdaki hususla da ilgili olacak şekilde, her ne kadar kişiye yönelik saldırılar sıklıkla söz konusu kişinin argümanlarını değerlendirmek açısından ilgisiz olsa da kimi zaman kişi ve argümanları arasında ilgi de kurulabilir. Örneğin tanık ifadelerine itiraz eden avukatların argümanları kimi zaman karalama olmayacak şekilde yerinde olabilir.⁷⁶ Yalan yere tanıklık etmiş veya kronik yalan söylemesiyle bilinen bir şahsın tanıklığına itiraz her zaman için karalama teşkil etmeyebilir.⁷⁷ Bu anlamda Dahlman ve ekolü, “*ad hominem argümanları*” ile “*ad hominem mantık hataları*” arasındaki ayrımı dikkat çeker. Bu ayrım, yalan yere tanıklık örneğinde olduğu gibi kimi yazarların *ad hominem* argümanının meşru şekilde kullanılmasının mantık hatası içermediği ön kabulüne dayanmaktadır.⁷⁸ Ancak bu makale kapsamında *ad hominem* içeren argümanlar, genel olarak karalama mantık hatası bağlamında ele alınmıştır. Bu doğrultuda karalama amacı içermeyen kişiye yönelik saldırılarda veya söz konusu karalamanın argümanın kendisine dönüştüğü kimi hallerde karalama mantık hatası vücut bulmayabilir.

Tüm bu hususlar göstermektedir ki karalama mantık hatalarının sınıflandırılması nasıl tanımlandıklarına bağlı olarak değişebilir, aynı örnek birden fazla karalama mantık hatasını (ve hatta diğer mantık hatalarını) içerebilir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus da karalama mantık hatalarının bağlamsal olarak ortaya çıktığı ve çürütülmelerinin yine bağlamsal olarak mümkün olduğudur. Hukukta sıklıkla başvuru yapılan⁷⁹ karalama mantık hatalarını değerlendirirken de bu hususlar göz önünde tutulmalıdır.

⁷⁵ Alakasız sonuç hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. UZUN, s. 240.

⁷⁶ Howard KAHANE - Nancy CAVENDER, *Logic and Contemporary Rhetoric: The Use of Reason in Everyday Life*, Thomson Wadsworth, Belmont 2006, s. 74.

⁷⁷ ENGEL, s. 226. DAMER bu gibi durumlarda önemli olan hususun argüman (*argument*) ile tanık ifadesi (*testimony*) farkını birbirinden ayırmak olduğunun altını çizer (Bkz. DAMER, s. 198).

⁷⁸ DAHLMAN- REIDHAV- WAHLBERG, s. 57-58.

⁷⁹ Lydia P. ARNOLD, özellikle Amerikan yargı sisteminde karalama mantık hatalarına gittikçe daha sık başvuruluyor olmasını ekonomik gerekçelerle ne olursa olsun davayı kazanmak ve müvekkillerini memnun etmek zorunda hisseden avukatların profesyonellikten uzaklaşmaları olarak açıklar (Bkz. Lydia P. ARNOLD, "Ad Hominem Attacks: Possible Solutions for a Growing Problem," *Georgetown Journal of Legal Ethics* 8, no. 4 (Summer 1995), s. 1086-1088).

IV. Yargı Kararları Bağlamında Karalama Örnekleri

Yargı kararlarının inşasında, başvuru argümanların ikna ediciliği varılan sonucun doğruluğunu etkilemektedir. Başvuru hukuki kurum veya norm somut olay bağlamında yorumlanırken kullanılan argümanların mantık hatası içermemesi gerekir. Yargı kararlarındaki mantık hatalarını saptamak ise her zaman kolay değildir. Belirtildiği üzere, ders kitapları veya akademik çalışmalarda örnek mantık hataları genellikle belirgin ve açıktır. Oysa ki özellikle yargı kararlarındaki karalama mantık hataları üstü kapalı veya iç içe geçmiş olduğundan saptamak kimi zaman zordur. Ayrıca Uzun'un da altını çizdiği üzere serbest mantık hataları kesin önermelerden oluşmadığından kimi örneklerin mantık hatası içerdiğine ilişkin farklı görüşler olabilir.⁸⁰ Tüm bunları göz önünde bulundurarak aşağıdaki başlıklarda yukarıda açıklanan teorik çerçeveyi somutlaştırmak adına yargı kararlarından örnekler incelenecektir. Bu örnekler yargıçların, karalama mantık hataları içeren argümanlara başvurarak ve bu anlamda hatalı bir hukuki akıl yürütme izleyerek nasıl yanlış kararlara varabildiklerini ortaya koymaktadır.

A. Velayete İlişkin Gereçekler Bağlamında Karalama

Mahkemeler çocukları ilgilendiren davalarda karar verirken öncelikli olarak çocuğun yüksek yararını gözetirler. Yargıçlar da velayete ilişkin somut olayları bu ilke kapsamında değerlendirmekle mükelleftirler.⁸¹ Bu anlamda “velayete ilişkin davalarda çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir” hukuki önermesine uygun şekilde destekli argümanlar sunularak hukuki muhakeme yapılmalı ve karara ulaşılmalıdır.⁸² Ancak kimi zaman velayet davalarında çocuğun yüksek yararını belirlerken toplumsal önyargıların yol açtığı mantık hatalarına başvurulabilmektedir. Örneğin Yargıtay'ın eski tarihli aşağıdaki kararında, velayetin anneden alınıp babaya verilmesi için gerekçe şu şekilde sunulmuştur:

“(...) Dosyadan ve özellikle başka delillerle de teyit edildiği için delil gücü kazanan teyp bandındaki sözlerden, okul idare yetkililerinin anlatımlarından ve öteki delillerden anlaşıldığı gibi, davalı kadın çocuğuna iyi örnek olmayacak ve genç dimağında ahlaki çöküntüye yol açacak bir yaşantı içinde olduğu Türk toplumunun tasvip etmeyeceği bir hayat sürdüğü, sözelimi tek başına erkeklerle kayağa gittiği, gazinoda masanın üstüne çıkararak oynayacak kadar hafif hareketler

⁸⁰ UZUN, s. 236-237.

⁸¹ Canan RUHİ-Ahmet Cemal RUHİ, *Velayet Hukuku*, Seçkin, Ankara 2017, s. 24-25.

⁸² DAMER, s. 26.

yaptığı, çocuğunu hiçe sayarak onun yanında başka erkeklerle ve çocuğun görmemesi gereken ilişkilere girdiği, ayrıca içki alışkanlığının bulunduğu anlaşılmıştır. Bütün bu sayılanlar karşısında velayetin baba tarafından kullanılması daha uygun olup, o yolda karar verilmesi gerekirken, bu yön temyiz incelemesi sırasında gözden kaçmış olmakla, bu kerre davacının karar düzeltme isteğinin kabulü ile onama kararının kaldırılması ve hükmün gösterilen sebeple bozulması gerekmiştir.... gerekçesiyle bozularak dosya yerine geri çevrilmekte, yeniden yapılan yargılama sonunda; mahkemece önceki kararda direnilmiştir.

Hukuk Genel Kurulunca incelenerek direnme kararının süresinde temyiz edildiği anlaşıldıktan ve dosyadaki kâğıtlar okunduktan sonra gereği görüldü:

Dava hukuki mahiyeti itibarıyla velayetin nezi değil, tevdi niteliindedir. Dosyadaki delillerle çocuğun velayetinin babasına tevdiini getirir koşulların gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu nedenlerle mahkemede Hukuk Genel Kurulunca da benimsenen Özel Daire bozma kararına uyulmak gerekirken, önceki kararda direnilmesi Usul ve Yasa'ya aykırıdır. Bu nedenle direnme kararı bozulmalıdır.”⁸³

Kararda varılan sonuç, davalı kadının çocuğuna iyi örnek olmayacağı ve çocuğun “genç dimağında ahlaki çöküntüye yol açacağı” sebebiyle velayetin babaya verilmesi yönündedir. Annenin çocuğuna iyi örnek olmadığı sonucunu kanıtlamak amacıyla da birtakım çıkarsamalara başvurmuştur. Bunlar Türk toplumunun tasvip etmeyeceği bir hayat sürdüğü sonucuna yönelik “tek başına erkeklerle kayağa gittiği”, “gazinoda masanın üstüne çıkarak oynayacak kadar hafif hareketler yaptığı”, “çocuğunu hiçe sayarak onun yanında başka erkeklerle ve çocuğun görmemesi gereken ilişkilere girdiği” ve son olarak “içki alışkanlığının bulunduğu” şeklinde sıralanmıştır. Karalamanın çoklu örneklerini görebileceğimiz bu karar bir yandan anneliğin hukuki inşasına bir yandan da Türk toplumunun tasvip etmeyeceği hayata ilişkin birtakım ön kabulleri dile getirmektedir. Burada, annenin çocukla olan ilişkisine dair neredeyse hiçbir şey söylenmemiş olup, çocuğun yanında başka erkeklerle çocuğun görmemesi gereken şekilde girdiği ilişkilerin ne olduğuna

⁸³ YARGITAY HGK E. 1987/2-99, K. 1987/746, T. 21.10.1987. Söz konusu karar örneğinin özeti, F. İrem ÇAĞLAR GÜRGEY’in “Annelik ve Hukuk” çalışmasından alınmıştır (F. İrem ÇAĞLAR GÜRGEY, “Annelik ve Hukuk”, *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde, Ed. G. UYGUR-N. ÖZDEMİR, Seçkin, Ankara 2019, s. 388, 69. dipnot).

dair de bir açıklama getirilmemiştir. Erkeklerle tek başına kayağa gitmesi ve masanın üstüne çıkıp oynaması muhatabın koşullarına işaret ettiği için niteliksel karalamanın bir örneğini teşkil ederken; alkol kullanması önyargı karalaması örneğidir. Zira tüm bu örneklerdeki varsayım alkol içen, erkeklerle tek başına vakit geçiren veya masa üstüne çıkıp oynayan kadın kötü bir annedir, kötü bir anneye velayet verilmemelidir.⁸⁴

Öte yanda bir başka velayet davasında mahkeme gerekçesini şu şekilde sunmuştur:

“...Davacı annenin mücerret genelevde çalışmakta olması onun kötü bir anne olduğunu göstermez. Anne çocuğu bu yaşantısının dışında tutabiliyorsa ve çocukla yaşam biçimi çocuğun menfaatine ise, velayet anneye verilebilir. Nitekim idrak çağındaki küçük de annesi ile birlikte kalmak istemektedir.”⁸⁵

Yukarıdaki karar, çocuğun menfaatini ve rızasını gözeterek, annenin genelevde çalışmasına rağmen velayeti anneye verme yönündedir. Genelevde çalışan kadının asla iyi annelik yapamayacağı iddiası ilk bakışta niteliksel, önyargı ve hatta zehirli kuyu karalamalarına göndermede bulunsa da Yargıtay’ın gerekçesini mantık hatalarından uzak, çocuğun menfaatini ve çocuğun iradesini gözeterek kaleme aldığını görmekteyiz.

B. Karalamanın Çoklu Örneği Olarak İffetli-İffetsiz Kadın Ayrımı

Anayasa Mahkemesinin fuhuşu meslek edinmiş kadınlara yönelik cinsel saldırı suçunda ceza indirimine hükmeden 765 Sayılı eski Türk Ceza Kanunu 438. maddesine ilişkin kararı karalama mantık hatalarının açık örneklerini sunmaktadır. Karar gerekçesinde şöyle denilmiştir:

“Irza geçmek ve kaçırmak suçlarının fuhşu kendine meslek edinen bir kadına karşı işlenmesinde, bu kişinin uğradığı zarar ile aynı eylemlerin iffetli bir kadına karşı yapılması durumunda onun gördüğü zarar eşit sayılamaz, iffetli bir kadının zorla kaçıırılması veya ırzına geçilmesi onun onurunu, toplumdaki ve yaşadığı ortamdaki saygınlığını, giderilmesi olanaksız ölçüde kıracaktır. Oysa, aynı eylemlerle

⁸⁴ ÇAĞLAR GÜRGEY, hukuk ve anneliği konu ettiği çalışmasında ataerkil normların ve uygulamaların anneliğin inşasında nasıl rol oynadığını tartışmaktadır. Bu anlamda “kötü anne” toplumsal ahlak normlarıyla ilişkilendirilerek çizilen bir annelik modeline işaret etmektedir. (ÇAĞLAR GÜRGEY, s. 387-388).

⁸⁵ 2HD 5.7.1995, 6964/7868 Yayımlanmamış olan bu karar şu kaynaktan alınmıştır: Turgut AKINTÜRK- Derya ATEŞ KARAMAN, *Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku*, Beta, İstanbul 2014, s. 311.

karşılaşan fuhşu meslek edinmiş bir kadının bu ölçüde zarar gördüğünü ileri sürmek ve kabul etmek güçtür. Fahişe, fuhşu kendisine meslek edinmiş, onu ticarî bir iş kabul etmiş olduğundan bu tür kadınların kişi ve cinsel özgürlükleri iffetli kadınlarınkı kadar bozulmuş sayılamaz. Kaçırma ve ırza geçmek eylemleri iffete karşı işlenen birer suç olması ve bu eylemlerle karşılaşan fuhşu meslek edinen bir kadının uğrayacağı zararın, iffetli bir kadının uğrayacağı zarara göre çok daha az olacağı gerçeğinden hareket eden Yasakoyucu bu nedenle Türk Ceza Yasası'nın 438. maddesi ile böyle bir ayırma yer vermiştir.

Şu halde, fuhşu kendisine meslek edinen kadınlara karşı işlenen zorla kaçırma veya ırza geçmek suçlarında böyle bir kadının uğradığı zararın aynı eylemlerle karşılaşan iffetli bir kadının uğradığı zarara göre daha az olması bu ayırımın haklı nedenini oluşturmaktadır. Bu bakımdan eşitlik ilkesine aykırı olduğu iddia edilen itiraz konusu Türk Ceza Kanunu'nun 438. maddesi, bu eylemlerle karşılaşan kadınların değişik durumlarından kaynaklanan zorunluluklara ve dolayısıyla haklı nedenlere dayandığından Anayasa'nın 10. maddesinde açıklanan eşitlik ilkesine aykırı değildir.”⁸⁶

Mahkeme, açıkça iffetli-iffetsiz kadın ayırımı yaparak fahişelerin zorla kaçırma ve ırza geçme suçlarından daha az zarara uğrayacağı argümanını ileri sürmüş ve bu gerekçelerle kötüleyici karalama mantık hatasına başvurmuştur. Ayrıca “(...) iffetli bir kadının zorla kaçırılması veya ırzına geçilmesi onun onurunu, toplumdaki ve yaşadığı ortamdaki saygınlığını, giderilmesi olanaksız ölçüde kıracaktır. Oysa, aynı eylemlerle karşılaşan fuhşu meslek edinmiş bir kadının bu ölçüde zarar gördüğünü ileri sürmek ve kabul etmek güçtür. Fahişe, fuhşu kendisine meslek edinmiş, onu ticarî bir iş kabul etmiş olduğundan bu tür kadınların kişi ve cinsel özgürlükleri iffetli kadınlarınkı kadar bozulmuş sayılamaz” ifadeleri niteliksel karalamanın bir diğer örneğini sunmaktadır. Zira fuhşu meslek edinen kadının bu durumu dolayısıyla cinsel özgürlüğünün daha az ihlal edileceği gerekçesi “fahişedir, başına gelenleri kabul etmelidir”, varsayımına dayanmaktadır. Somut olaydaki zorla kaçırıp ırza geçme eyleminin niteliğine ilişkin bir değerlendirmede kadınlar arasında bir ayırım yapılması ve ‘iffetsiz’ olarak nitelendirilen kadınların daha az zarar göreceği iddiası açık şekilde kötüleyici ve niteliksel karalama mantık hatası örneklerini teşkil etmektedir.

Mantık hatalarına başvurularak kaleme alınan bu ayrımcı dil, kadınlar arasında ahlaki normlara dayanılarak yapılan ayırımı meşrulaştırmakla

⁸⁶ AYM, E. 1988/4, K. 1989/3, T. 12.1.1989, R.G. Tarih-Sayı :10.01.1990-20398.

kalmamış, hukuk devletinin önemli bir unsuru olan anayasa yargısının hukuk ve ahlak ilişkisini önyargılı bir şekilde kurduğunu da göstermiştir.⁸⁷ Gerekenin hukuki argümanlardan ziyade kişisel görüşlere başvurulduğu izlenimi vermesinin en temel sebebi de sunulan gerekçelerin hukuki destekten yoksun oluşudur. Zira bir argümanı kanaat veya görüşten (*opinion*) ayıran en önemli husus ilkinin destekli bir iddia iken ikincisinin destekten yoksun olmasıdır.⁸⁸Öte yandan aynı karara ilişkin olarak mantık hatalarından arınmış ve hukuki desteklere başvuran bir gerekçelendirme örneğini Mahmut Cuhruk'un karşı oyunda okumaktayız:

"Irza geçmek" ve "kaçırmak" suçlarının "Fuhşu kendine meslek edinmiş olan bir kadın hakkında işlemiş olması halini kanuni bir indirim nedeni sayan iptali istenilen hüküm, insan hakları, insanlık onuru ve yasa önünde eşitlik ilkelerini ağır biçimde zedeleyen bir içeriğe sahip olması nedeniyle iptali gerekir. Çoğunluğun aksi doğrultuda oluşan görüşlerine bu nedenlerle karşıyım."

Söz konusu karşı oy, mantık hatalarından uzak bir akıl yürütmeye meseleyi kadınlar arasında herhangi bir ayırım yapmadan, insan onuru ve insan hakları bağlamında yorumlayarak eşitlik ilkesi doğrultusunda bir gerekçe sunmuştur.

C. Tartışmalı Bir Karalama Örneği Olarak Evlenilecek Kadın Profili

Kadınlar arasında başka bir ayırım da özellikle destekten yoksun kalma tazminatının hesaplanmasında karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu ayırım benimsenmiş bir olguymuşçasına evlenilecek kadınların kriterlerini sıralarken acaba satır aralarında karalama mantık hatasına ister istemez başvurmakta mıdır? Örneğin bu kararlardan birinde:⁸⁹

"Davacı eş, trafik kazasında eşinin ölümü ile 32 yaşında 2 çocuklu olarak dul kalmıştır. Mahkeme, davacının evlenme şansının olmayacağını kabul eden bilirkişi raporunu esas alarak hüküm kurmuştur. Davacının kaza tarihindeki yaşı 32 olup, AYİM tablosuna göre %17 evlenme şansına sahiptir ve bu oranlardan, 18 yaşında 2 çocuğu olduğundan küçük her çocuk için %5 indirim yapılacaktır. O halde, davacının 18 yaşından küçük 2 çocuğu için % 5 indirim yapıldığında davacının evlenme şansının %7 olarak belirlenmesi, bu

⁸⁷ Türkan YALÇIN SANCAR, *Türk Ceza Hukukunda Kadın*, Seçkin, Ankara 2013, s. 146.

⁸⁸ DAMER, s. 15.

⁸⁹ YARGITAY 17. HD, T. 22.3.2018, E. 2015/8401, K. 2018/3203.

doğrultuda hesap yapılması gerekirken evlenme ihtimalinin bulunmadığını kabul edip hesaplama yapan bilirkişi raporuna dayanarak karar verilmesi hatalı bulunmuştur.”

Kararda, 32 yaşında dul kalan bir kadının çocukları da göz önünde bulundurularak evlenip evlenemeyeceğine ilişkin bir hesaplama öngörülmektedir. Bu hesaplamada kadının dul olma durumu, çocuklu olma durumu, çocuk sayısı veya yaşının ileri olması gibi niteliksel durumları yeniden evlenme şansını etkilemektedir. Mahkeme, yerleşmiş bu içtihadı bir başka kararında şu şekilde açıklamaktadır:⁹⁰

“Dul kalan eşin yeniden evlenme şansının belirlenmesinde aile bağlarına, sosyal ve ekonomik durumuna, kişiliğine, çocuk sayısına, ülke şartlarına ve yörenin töresel koşullarına bakılarak bir sonuca varılması gerekir. Bu hususta, gerektiğinde konusunun uzmanı bilirkişilerin görüş ve düşüncesine de başvurulabilir. Uygulamada, dul eşin yeniden evlenme şansının belirlenmesinde daha çok, hazır tablolardan yararlanılmaktadır. En sık başvurulanan İsviçreli Hans Moser'in tablosuyla Askeri Yüksek İdare Mahkemesi tarafından kullanılan tablodur. Moser'in Tablosu 1940'tan önceye ait olup, günümüz koşullarına ve ülkemiz şartlarına uyduğu söylenemez. Yine, İsviçre kaynaklı Stauffer / Schaetzle tablosu daha yakın tarihteki ise de, bu tablonun da Türkiye koşulları dikkate alınarak hazırlanmadığı açıktır. Bu durumda, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi tarafından kullanılan tablonun mevcut koşullarda ülkemiz koşullarına daha çok uyumlu olduğu değerlendirilebilir. (Hukuk Genel Kurulunun 02.02.2011 gün; 2010/4-712 Esas, 2011/4 Kararı) Yukarıdaki yüzdeler, çocuksuz eşler için olup, AYİM uygulamasında 18 yaşından küçük her çocuk için %5 indirim yapılmaktadır. Yalnızca kadınlar için düzenlenmiş bu tabloların erkeklere uygulanmasında, DİE'nin (TÜİK'in) erkeklerin kadınlara oranla %77,13 daha fazla evlenme şansları olduğuna ilişkin saptamasından yararlanılmaktadır. Dul eşin yeniden evlenme olasılığı, olay tarihindeki yaşına göre değil, hüküm tarihine en yakın rapor tarihindeki yaşına göre saptanmalıdır.”

Kararda da belirtildiği üzere erkeklerin kadınlara oranla evlilik şanslarının yüksek olduğu da göz önünde tutularak söz konusu tablolar yalnızca kadınlar için düzenlenmiştir. Dul, çocuklu ve de yaşları ilerleyen kadınların bu durumlarından ötürü tekrar evlenme şanslarının gittikçe

⁹⁰ YARGITAY 10. HD, T. 22.12.2015, E. 2014/18589, K. 2015/22854.

düşüğünü belirten bu kararlar üstü kapalı olarak niteliksel karalama örneklerini sunmaktadır. Söz konusu niteliksel karalamayı içeren değerlendirmenin yargı kararlarında esas dayanak olarak kullanılmasının, dolaylı olarak mantık hatası içeren bir gerekçeleştirme örneği sunduğu ileri sürülebilir. Zira evlenme şansının ve oranının belirlenmesi, Yargıtay'ın da bir kararında belirttiği üzere “*özel ve teknik bilgiyi gerektirmeyen bir değer yargısına bağlıdır.*”⁹¹ Bu değer yargısı, toplumda “dul kalmış çocuklu” kadınlara ilişkin önyargıları yansıttığı gibi yaşı ilerleyen kadınlarla evlenmek isteyen erkeklerin sayısının da azalacağını öngörmektedir. Bu doğrultuda “evlenilecek kadın” profili çocuksuz, genç ve daha önce evlenmemiş kadın⁹² olarak çizilmektedir.

Elbette, daha önce belirtildiği üzere serbest mantık hataları kesin önermelerden oluşmadığı için bazı örneklerin mantık hatası içerip içermediği tartışma konusu olabilir. Bu anlamda kararlarda kullanılan tablonun (tartışmalı olsa da) sosyal bir gerçekliği destek aldığı ve yargıcın takdirini bu sosyal gerçekliğe uygun olarak oluşturması gerektiği belirtilebilir. Ancak bu sosyal gerçekliğin önyargı ve niteliksel karalama içermesi durumunda yargıcın gerekçesinin de mantık hatalarıyla gölgeleneceği söylenebilir. Destekten yoksun kalma tazminatının belirlenmesinde daha hukuki bir dilin kullanılması ve daha bilimsel argümanlara dayanan gerekçelerin sunulması daha sağlam kararların verilmesinin ön koşuludur.

D. Hakaret Suçu Bağlamında Karalama

Kimi kararlarda, mahkemeler bir argümanın “karalama” niteliği taşıyıp taşımadığına ilişkin değerlendirmelerde bulunur. Bu değerlendirmeler özellikle hakaret suçunun ispatına ilişkin davalarda karşımıza çıkmaktadır. Örneğin aşağıdaki kararda mahkeme, “çingene” ibaresinin hakaret amacı taşıyıp taşımadığını tartışmıştır:

“Sanığın, katılana yönelik “senin yerin burası değil, dağda yaşaman lazım, çingene gibisiniz, gecekonduya yaşamışsınız” şeklindeki ifadelerinde geçen “Çingene” sözü, Türk Dil Kurumunun Güncel

⁹¹ YARGITAY 4. HD, T. 25.4.1991, E. 1990/4315, K. 1991/3753.

⁹² Hatta nikahsız yaşayan kadının dahi nikahlı yaşayan kadına oranla daha yüksek bir evlenme şansı olduğu ileri sürülmektedir: “Zararlandırıcı sigorta olayına maruz olan sigortalının eşi Zeynep'in sigortalının nikahsız eşi olduğu dosya içeriğinden anlaşılmaktadır. Hal böyle olunca, tazminat isteminde bulunanın nikahsız eş olması, 29 yaşında ve 4 çocuklu bulunması ve sosyal durumu nazara alındığında, nikahlı eşe nazaran evlenme olasılığının daha fazla olduğu söz götürmez. Bu bakımdan, nikahsız eş için %35 oranındaki evlenme şansının az olduğu ortadadır.” YARGITAY 21. HD, T. 24.3.1998, E. 1998/843, K. 1998/2117.

Sözlüğünde “Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk” olarak tarif edilmiş olup, sanığın “çingene” ifadesi ile halen ülkemizde kendilerini “roman” olarak nitelendiren ve Avrupa'dan Türkiye'ye göç etmiş vatandaşlarımızı kast etmesi karşısında; bu sözlerin katılanın onur, şeref ve saygınlığını rencide edici boyutta olmaması nedeniyle, hakaret suçunun unsurlarının oluşmadığı gözetilmeden, mahkumiyet kararı verilmesi hatalıdır.”⁹³

Hakaret suçu oluşturup oluşturmadığı tartışılan “*senin yerin burası değil, dağda yaşamam lazım, çingene gibisiniz, gecekonduda yaşamışsınız*”, ifadesinin açık bir şekilde kötileyici; satır arasında ise önyargı karalaması örneğini teşkil ettiği söylenebilir. Zira konuşmacı, muhatabının “Çingene gibi olması” sebebiyle kendi yaşadığı ortamda yaşamayı hak etmediğini ileri sürmektedir. Muhatabının davranışları Çingeneliğe atfettiği anlam doğrultusunda olumsuz olarak yorumlanmaktadır. Her ne kadar mahkeme, bu sözcüğü olumsuz olarak anlamlandırmamış olsa da, daha önce belirtildiği üzere, özellikle önyargı karalama mantık hataları bağlamsal nitelik taşımaktadır. Çingene sözcüğüne atfedilen anlam, o toplumda Roman kökenli bireylere karşı önyargılı yaklaşımla belirlenir. Zira karara ilişkin yazılan karşı oy gerekçesinde tam da bu hususa işaret edilmiştir:

*“Somut olayda sanık müştekiye *senin yerin burası değil dağda yaşamam lazım perdeleriniz çingene perdesine benziyor. Çingene gibisin diyerek toplumda çingene olarak kabul edilen topluluğun taşıdığı bu aidiyete, bu karakteristik özelliği karşı nefret saiki ile hareket etmiş olabilir. Toplumda çingene olarak kabul edilen bir gurubun varlığı mevcuttur. Bu özelliği taşıyan guruba karşı yine toplumda bir önyargının varlığı da bir realitedir. Çingenelik tabiki utanılacak hakaret olarak kabul edilecek bir özellik değildir. Çingeneliği küçümseyen, onları aşağılayan, önyargı ile hareket eden patolojik bir tarihsel düşüncenin toplumda varlığı realitesi karşısında bu patolojik anlayışın cezalandırılması, mahkûm edilmesi gerekir. Bu nedenle somut olayda sanığın nefret saiki ile hareket edip etmediği mahkemece araştırılıp tartışıldıktan sonra sanığın nefret söylemi ile hareket ettiğinin kabulü halinde TCK.nın 125/1. maddesi uyarınca mahkumiyetine karar verilmelidir. Sanığın nefret söylemi ve önyargı saiki ile bu sözleri söylemediğinin tespiti halinde ise beraatine karar verilmeliydi.”**

⁹³ YARGITAY 18. CEZA DAİRESİ, E. 2015/997, K. 2015/580, T. 27.4.2015

Karşı oy gerekçesinde yargıç, karalama mantık hatasına ilişkin örnek ifadenin hakaret suçu teşkil edip etmediğini değerlendirmiş ve aksi yönde oy kullanmıştır. Ona göre “çingeneliği küçümseyen, onları aşağılayan, önyargı ile hareket eden patolojik bir tarihsel düşüncenin toplumda varlığı realitesi karşısında” söz konusu ifade bağlamsal olarak karalama amacı taşımaktadır.

Sonuç

Hukuki bir argümanın kabul edilebilirliği, destek için sunduğu gerekçelerin niteliğine bağlıdır.⁹⁴ Sağlam gerekçelere dayanmak en yanıltıcı ve zor uyumsuzlukları çözümlenmede dahi yargıca ışık tutar, doğru karara varması hususunda onu yönlendirir. Sağlam gerekçeler üretmenin önemli bir koşulu ise mantık hatası içeren argümanları ayırmaktır. Zira mantık hataları, argümanın kalitesini anlamak için kullanılan turnusol kâğıdı gibidir.⁹⁵ Mantık hataları içeren argümanlara başvurmak somut kararlarda örneklendirildiği üzere yargıcın yanlış kararlar vermesine yol açabilir. Bu anlamda hukuk devleti açısından önem arz eden sadece kararların gerekçeli yazılması değil, aynı zamanda bu gerekçelerin mantık hatası içermiyor oluşudur.

En sık başvuru alan mantık hatalarından karalama mantık hatası da yanlış çıkarsamaları üreterek gerekçelerin ikna ediciliğini gölgeler. Elbette yargı kararlarında çoğu kez dolaylı ve iç içe geçmiş halde bulunan karalama mantık hatasını ortaya çıkarmak her zaman için kolay değildir. Ancak mantık hatalarını ayırt etmek iyi bir muhakemenin önemli bir koşuludur.⁹⁶ Bu yüzden karalama mantık hatasının tanınması⁹⁷ ve yapıldığı bağlamın doğru okunması; hatalı gerekçelerin önlenmesini ve bu anlamda sağlıklı bir hukuki akıl yürütmenin gerçekleştirilmesini mümkün kılabilir.

⁹⁴ FETERIS, s. 19.

⁹⁵ Ulrike HAHN - Mike OAKSFORD, “Rational Argument”, *The Oxford Handbook of Thinking and Reasoning* içinde, Ed. Keith J. Holyoak/Robert G. Morrison, Oxford University Press, New York 2012, s. 283.

⁹⁶ DAMER, s. 15.

⁹⁷ ARNOLD da *ad hominem* argümanlarla başa çıkmanın öncelikli koşulunun onları tanıma ve tanımlama olduğunu altını çizmektedir (Bkz. ARNHOLD, s. 1090). Bunun yanı sıra yazar hukuk fakültelerindeki eğitimin ve hatta etik koda eklenecek birtakım düzenlemelerin de *ad hominem* argümanları önlemede araç olabileceğini tartışmaktadır (Bkz. ARNHOLD, s. 1090-1096).

KAYNAKÇA

- AKINTÜRK, Turgut - ATEŞ KARAMAN, Derya, *Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku*, Beta, İstanbul 2014.
- ALATLI, Alev, *Hadi Baştan Alalım, Aklın Yolu da Bir Değildir*, Destek Yayınları, Ankara 2009.
- ARAL, Vecdi, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1975.
- ARNOLD Lydia P., "Ad Hominem Attacks: Possible Solutions for a Growing Problem," *Georgetown Journal of Legal Ethics* 8, no. 4 (Summer 1995): 1075-1098.
- COPI, Irving M. – COHEN, Carl – MCMAHON, Kenneth, *Introduction to Logic*, Pearson, Essex 2014.
- ÇAĞLAR GÜRGEY, F. İrem, "Annelik ve Hukuk", *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde, Ed. G. UYGUR-N. ÖZDEMİR, Seçkin, Ankara 2019.
- DAHLMAN C. - REIDHAV D.- WAHLBERG L., "Fallacies in Ad Hominem Arguments", *Legal Argumentation Theory: Cross-Disciplinary Perspectives* içinde, Springer, Dordrecht 2013.
- DAMER, T. Edward, *Attacking Faulty Reasoning: A Practical Guide to Fallacy-Free Arguments*, Wadsworth, Belmont 2009.
- ENGEL, S. Morris, *With Good Reason: An Introduction to Informal Fallacies*, Bedford/St. Martin's, Boston 2000.
- FETERIS, Eveline T., *Hukuki Argümantasyonun Temelleri: Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi Teorileri Hakkında Bir Araştırma*, Çev. Ertuğrul Uzun, Pinhan, İstanbul 2019.
- GÜNEŞ, Ahmet M. , *Hukuk Metodolojisi*, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- HAHN, Ulrike – OAKSFORD, Mike, "Rational Argument", *The Oxford Handbook of Thinking and Reasoning* içinde, Ed. Keith J. Holyoak/Robert G. Morrison, Oxford University Press, New York 2012.
- HİRŞ, Ernest E., *Pratik Hukukta Metot*, 8. Bası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2017.
- İŞIKTAÇ, Yasemin – METİN, Sevtap, *Hukuk Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2013.

- KAHANE Howard – CAVENDER, Nancy, *Logic and Contemporary Rhetoric: The Use of Reason in Everyday Life*, Thomson Wassworth, Belmont 2006.
- KARAYALÇIN, Yaşar, *Hukukda Öğretim-Kaynaklar-Metod Problem Çözme*, 5. Baskı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2001.
- KUÇURADI, Ioanna, *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2006.
- ÖZYÜREK, Esra, *Müslüman Olmak Alman Kalmak: Yeni Avrupa 'da Millet, Din ve Din Değiştirme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- RUHİ, Canan – RUHİ, Ahmet Cemal, *Velayet Hukuku*, Seçkin, Ankara 2017.
- SAUNDERS, Kevin W., "Informal Fallacies in Legal Argumentation," *South Carolina Law Review* 44, no. 2 (Winter 1993).
- SEROZAN, Rona, *Hukukta Yöntem-Mantık*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2017.
- UYGUR, Gülriz, *Hukukta Adaletsizliği Görmek*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- UZUN, Ertuğrul, *Hukuk Metodolojisinin Sorunları*, Nora Kitap, İstanbul 2016.
- VAUGHN, Lewis, *The Power of Critical Thinking*, Oxford University Press, New York 2008.
- YAP, Audrey, "Ad Hominem Fallacies, Bias, and Testimony", *Argumentation* 27, 2013.
- YAP, Audrey, "Ad Hominem Fallacies and Epistemic Credibility", *Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation* içinde, (Ed.) Thomas Bustamante ve Christian Dahlman, Springer, Heilderberg 2015.
- WALTON, Douglas, *Fundamentals of Critical Argumentation*, Cambridge University Press, New York 2006.
- WALTON, Douglas, *Ad Hominem Arguments*, The University of Alabama Press, Alabama 1998.
- WALTON, Douglas, *Informel Logic*, Cambridge University Press, New York: 2008.
- WALTON, Douglas, Chris REED, Fabrizio MACAGNO, *Argumentation Schemes*, Cambridge University Press, New York 2008.

MESERİ, Raşel-KURYEL, Aylin, *Türkiye'de Yahudi Olmak: Bir Deneyim Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

WEEKS, Marcus, *Nietzsche Bu İşe Ne Derdi?*, Çev. Devrim Çetinkasap-Elif Okan Gezmiş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

VAN VLEET, Jacob E., *Informal Logical Fallacies*, University Press of America, Lanham 2011.

YALÇIN SANCAR, Türkan, *Türk Ceza Hukukunda Kadın*, Seçkin, Ankara 2013.

Kararlar

ANAYASA MAHKEMESİ Esas Sayısı: 1988/4, Karar Sayısı: 1989/3, Karar Günü: 12.1.1989, R.G. Tarih-Sayı: 10.01.1990-20398.

YARGITAY HGK E. 1987/2-99, K. 1987/746, T. 21.10.1987.

YARGITAY 4. HD, E. 1990/4315, K. 1991/3753, T. 25.4.1991.

YARGITAY 2HD 6964/7868 (yayımlanmamış karar) T. 05.7.1995.

YARGITAY 21. HD, E. 1998/843, K. 1998/2117, T. 24.3.1998.

YARGITAY 18CD, E. 2015/997, K. 2015/580, T. 27.4.2015.

YARGITAY 10. HD, E. 2014/18589, K. 2015/22854, T. 22.12.2015.

YARGITAY 17. HD, E. 2015/8401, K. 2018/3203, T. 22.3.2018.

İnternet Siteleri

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (Erişim tarihi: 8.11.2019).

“Yargıtay 2'nci Hukuk Dairesi Başkanı'ndan çarpıcı yoksulluk nafakası açıklaması”, 22.02.2019, <https://www.cnnturk.com/yerel-haberler/karabuk/merkez/yargitay-2nci-hukuk-dairesi-baskanindan-carpici-yoksulluk-nafakasi-aciklamasi-922040> (Erişim tarihi: 7.11.2019).

